

5. Годованок О. Прояви готики в мурованому монументальному будівництві Волині в кінці XIII – упродовж XVI століття / О. Годованок // Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. – К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009. – С. 203–210.
6. Головка О. Князь та король Данило Романович: віхи політичної діяльності / О. Головка // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. – Львів, 2008. – С. 143–165.
7. Дашкевич Н. П. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям / Н. П. Дашкевич. – К., 1873. – 160 с.
8. Дашкевич Я. Українські землі в часах галицько-волинської державності (кінець X – середина XIV) / Я. Дашкевич // Пам'ять століть. – 2002. – С. 3–21.
9. Жишкович В. Пластика Русі-України: X – перша половина XIV ст. / В. Жишкович. – Львів : Інститут народознавства, 1999. – 241 с.
10. Звіздецький Б. А. Вивчення «української» частини середньовічного торгового шляху Київ–Регенсбург у 1998 р. / Б. А. Звіздецький, О. П. Моця // Археологічні відкриття в Україні 1997–1998 рр. – К., 1998. – С. 77.
11. Ивановъ П. А. Историческія судьбы Волынской земли съ древнѣйшихъ временъ до конца XIV века / П. А. Ивановъ. – Одесса : «Экономическая» типографія, 1895. – 317 с.
12. Каргер М. К. Вновь открытые памятники зодчества XII–XIII вв. во Владимире-Волынском / М. К. Каргер // Ученые записки ЛГУ. Серия исторических наук. – 1958. – Вып. 29. – № 252. – С. 3–33.
13. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. Т. 5 / М. Ф. Котляр. – К. : Альтернативи, 1998. – 336 с. – (Україна крізь віки).
14. Котляр Н. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв. / Н. Котляр. – Киев : Наук. думка, 1985. – 184 с.
15. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – Львів, 1999. – 220 с.
16. Кучинко М. М. Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби / М. М. Кучинко, Г. В. Охріменко, В. М. Савицький. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2008. – 328 с.
17. Літопис Руський / за Іпатіївським списком пер. Л. Махновець ; редкол. : О. Т. Гончар [та ін.]. – К. : Дніпро, 1989. – 592 с.
18. Могитич І. Р. Особливості техніки мурування і архітектурних форм галицько-волинського зодчества X–XIV ст. / І. Р. Могитич, Р. І. Могитич // Археологія. – 1990. – № 4. – С. 56–68.
19. Моця О. Шляхи часів Київської Русі: темпи руху на «путях» / О. Моця // Археологія. – 2010. – № 2. – С. 30–41.
20. Панишко С. До проблеми локалізації давньоруського Угровська / С. Панишко // Київська старовина. – 1997. – № 5. – С. 168–177.
21. Панишко С. Угровське князівство Данила Романовича / С. Панишко // Король Данило Романович і його місце в українській історії. – Львів : ВМС, 2003. – С. 58–65.
22. Панишко С. Утворення Волинської землі та формування місцевої державної адміністрації / С. Панишко // Консерватизм і державотворення в Центрально-Східній Європі. – Луцьк ; Люблін, 1997. – С. 19–21.
23. Піскова Г. О. Скарби стародавнього Ізяслава / Г. О. Піскова // Археологія. – 1988. – Вип. 61. – С. 16–35.
24. Раппопорт П. А. Военное зодчество западнорусских земель X–XIV вв. / П. А. Раппопорт // Материалы и исследования по археологии СССР. – Л. : Из-во «Наука», 1967. – № 140. – 221 с.
25. Руссов С. Волыньские записки сочиненные Степаном Руссовым в Житомире / С. Руссов. – СПб., 1809. – 196 с.
26. Терський С. В. Оборонне будівництво у Волинському князівстві у XIII – першій половині XIV ст. / С. В. Терський // Військово-науковий вісник. – 2010. – Вип. 14. – С. 108–119.

УДК 94(477.48) «1917»

Олександр Дем'янюк

Особливості суспільно-політичного розвитку Волинської губернії навесні–влітку 1917 р.

У статті проаналізовано суспільно-політичне і соціально-економічне становище населення Волині навесні–влітку 1917 р. Виокремлено причини, що найбільше вплинули на специфіку розвитку Волинського краю в добу Української центральної ради. Розглянуто діяльність місцевих органів влади, схарактеризовано зміни у світогляді місцевих жителів і солдатів, які перебували на території Волинської губернії у 1917 р.

Ключові слова: Українська революція, Українська центральна рада, Волинська губернія, Волинь, місцеві органи влади.

Демьянюк А. Особенности общественно-политического развития Волынской губернии весной–летом 1917 г. В статье анализируется общественно-политическая и социально-экономическая ситуация в Волынской губернии весной–летом 1917 г. Обращается внимание на причины, которые имели большое влияние на специфику развития Волини в период Украинской центральной рады. Рассматривается деятельность местных органов власти, характеризуются изменения в мировоззрении местных жителей и солдат, пребывающих на территории Волынской губернии в 1917 г.

Ключевые слова: Украинская революция, Украинская центральная рада, Волынская губерния, Волинь, местные органы власти.

Demianiuk O. Features of Socialy-political Development of Volyn' Region in the Spring and Summer 1917. Socialy-political and socialy-economical state of Volyn's population in the spring and summer 1917 is analysed by the author. Reasons which influenced the most on the specific of the Volyn's development in time of Ukrainian Central Council are distinguished. Activity of local authorities is examined, changes in the world view of local population and soldiers which were on the territory of Volyn' region in 1917 are characterized.

Key words: Ukrainian revolution, Ukrainian Central Council, Volyn' region, Volyn', local authorities.

Постановка наукової проблеми та її значення. Революційні події в Російській імперії й ліквідація монархії наприкінці лютого 1917 р. сприяли суспільно-політичним змінам у всіх без винятку регіонах країни. Не минули вони й Волинський край.

Різний ступінь соціально-економічного і суспільного розвитку українських територій та боротьба з політичними опонентами ускладнювала реалізацію державницьких заходів від самого початку Української революції. Стан війни, який успадкувала Україна від Російської імперії і, як наслідок цього, швидка соціалізація солдатських й селянських верств Волинської губернії визначила специфіку суспільно-політичного розвитку Волині, значно гальмувала процес формування органів місцевого управління в цьому регіоні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. За роки незалежності України до об'єктивного висвітлення дискусійних і маловивчених сторінок Української революції, зокрема доби Центральної ради, долучилося чимало науковців. Найпомітнішими з-посеред їхніх доробків були розвідки В. Верстюка, В. Солдатенка, О. Реєнта, О. Бойко, В. Савченка. Однак у дослідженнях вітчизняних науковців процес державотворення періоду Української центральної ради (УЦР) розглядається загалом, без детального аналізу особливостей розвитку осібних регіонів. В останні роки окремі аспекти «волинського сліду» в Українській революції розробляли І. Гуцалюк, В. Пясецький, Н. Мацюк, М. Костриця, О. Власюк, А. Рацілевич.

Формулювання мети та завдань статті. З огляду на стан розробки означеної проблеми здійснимо спробу проаналізувати суспільно-політичну ситуацію, в якій опинилася Волинська губернія навесні–влітку 1917 р., звернемо увагу на діяльність місцевих органів влади, участь у загальнодержавних політичних процесах волинян, вплив військового чинника на соціальні преференції місцевого люду.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Установлення в Києві влади УЦР спонукало до змін у провінції. Поступово в повітових і волосних містах та містечках ідея українського національного відродження знаходила щоразу більше прихильників. Волинська губернія в цьому сенсі не стала винятком. Тому, коли УЦР розпочала роботу зі створення підпорядкованих їй місцевих органів влади – губернських, повітових і волосних українських рад, волиняни цей процес підтримали.

Місцевим органом УЦР на Волині в березні 1917 р. стала Волинська українська рада в Житомирі, до якої увійшли представники українських політичних партій та організацій. Її очолив соціаліст-федераліст С. Підгірський [1, с. 71]. Її членами стали представники місцевих суспільних, культурних, просвітницьких і національних організацій. Волинським губернським комісаром УЦР став уродженець Волині кадет А. В'язлов [2, с. 148]. Під його керівництвом у губернії було створено мережу українських шкіл, філій товариства «Просвіта», кооперативів.

Окрім того, у березні–квітні 1917 р. на Волині утворилися інші українські організації: громада Товариства українських поступовців, «Селянська спілка», філія Українського військового клубу ім. П. Полуботка [3, с. 64]. Народний рух поступово набув організованих рис і чіткого національно-державного спрямування, наочно демонструючи зрушення в українському суспільному житті.

На середину 1917 р. розмаїття місцевих органів влади в Україні представляли комісари, ради, управи, комітети, спілки. На місцях формувалися ради робітничих і селянських депутатів на чолі з

більшовиками, меншовиками, есерами. Зазначимо, що на початковому етапі Української революції відбувалося становлення рад як органів місцевої влади, тому реального впливу на суспільно-політичну ситуацію краю вони не мали.

Уже 9–10 березня 1917 р. у більшості повітових міст Волинського краю відбулися мітинги, демонстрації, які вітали повалення монархії в Росії. Зокрема, 9 березня відбулася демонстрація в Житомирі. У ній взяли участь офіцери та солдати місцевого гарнізону, учні початкових і середніх навчальних закладів, громадяни міста [4, с. 72].

Упродовж 6–8 квітня 1917 р. в Києві працював Всеукраїнський національний конгрес, метою якого була консолідація українського руху і визначення найближчих пріоритетів політичної діяльності. На цьому форумі відбувся процес конституціонування УЦР, яка отримала статус представницького органу влади українського народу. Вісім українських губерній і великі міста мали в УЦР 60 представників [5, с. 151]. Від Волині до складу УЦР було обрано О. Головка, П. Колесника, Н. Касяненка, Б. Козубського [6]. Пізніше від Волинської губернії обрано М. Кухаренка, С. Дмиша, С. Підгірського, П. Драчука [7, с. 173].

По російській бік фронту становище українського населення було відмінним від становища українців, які перебували під австро-угорською та німецькою окупацією. Так, у Рівному серед місцевого населення посилювався інтерес до військової підготовки. У місті значно підвищився рівень довіри та співчуття до військових. Під впливом подій Першої світової війни в місті та окрузі поширювався військовопідготовчий рух. За ініціативою представників навчальних закладів Рівного, державних, військових і громадських кіл міста у 1917 р. відбулося створення Рівненського військово-спортивного комітету, метою якого було поширення військових знань і умінь серед учнівської та гімназійної молоді м. Рівного.

За сприяння Рівненського повітового комісаріату було організовано курси допризовної підготовки молоді. У своїй діяльності вони керувалися Розпорядженням уповноваженого Тимчасового уряду у справах допризовної підготовки і фізичного розвитку населення Росії [17, арк. 5].

Громадськість Волині, незважаючи на економічні особливості прифронтової смуги, розгорнула діяльність, спрямовану на розбудову мережі українських шкіл. Генеральне секретарство освітніх справ, що його очолював І. Стешенко, підготувало інструкції й розпорядження з українізації навчальних закладів усіх типів.

Уряд України йшов на поступки національним меншинам у багатьох питаннях культури і освіти. Так, у серпні 1917 р. попечитель Київського навчального округу, у відповідь на звернення польської громади м. Рівного про вивчення польської мови, польської словесності й історії Польщі, дав дозвіл на введення зазначених предметів у шкільний курс для учнів-поляків [22, арк. 152–152-зв].

Зростання національної свідомості українського населення під впливом зародження та діяльності культурно-освітніх та навчальних установ проходило доволі мляво та повільно через відсутність чіткої програми дій в УЦР, її боротьби з Тимчасовим урядом та радами робітничих і солдатських депутатів, антиукраїнською агітацією в робітничому і селянському середовищі.

Важливу роль для утвердження позицій влади на місцях мала відігравати преса. У досліджуваний період на території Волині з'явилися часописи «Волинь», «Громадянин», «Рідне слово», «Вісник Волинського губернського комісара», «Трудовая Волинь», «Рабочее дело». З огляду на низький рівень писемності сільського населення, волинська преса була орієнтована на міське населення й інтелігенцію. Спеціалізована сільська преса, зокрема часописи «Народна воля» і «Селянська думка», поширилася значно пізніше – у 1918–1919 рр. Можемо констатувати, що друковані періодичні видання не набули популярності серед місцевого українського населення у досліджуваний період, а селянська періодика почала з'являтися лише восени, коли більшовицька агітація уже зробила селян своєю соціальною базою.

Особливостями Волинської губернії, які визначили специфіку протікання тут суспільно-політичних і соціально-економічних процесів упродовж Української революції, стали: переважання селян у складі населення губернії та наявність на території Волині лінії фронту, яка залишалася майже незмінною від 1915 р. Навесні 1917 р. фронт проходив по лінії Кисилин – Затурці – Локачі – Свинюхи – Горохів – Броди [8, с. 37]. Отож західні повіти Волинської губернії перебували у фронтовій смузі. З російського боку прифронтовими були волості Рівненського, Дубнівського, Кременецького і Луцького повітів. Окупованими австро-угорськими та німецькими військами залишалися землі Ковельського, Володимир-Волинського і частини Луцького повітів.

Звернемо увагу на зміни, які відбулися у волинському селі з початком бойових дій у регіоні. Окремо зазначимо, що основним заняттям населення Волинської губернії в першій чверті XX ст.

було сільське господарство. За даними 1912 р., 91,2 % волинян становили селяни [9, с. 5]. У 1921 р., коли було утворено Волинське воєводство у складі Польської держави, 88 % усього волинського населення проживало у селах [1, с. 174]. Отож, незважаючи на воєнне лихоліття, структура населення Волині суттєво не змінилася.

Війна найвідчутніше вдарила по малозабезпеченим верствам села. На початок 1917 р. близько 20 % селянських господарств не мали посівів, у понад 60 % селянських сімей на потреби армії реквізували коней. Непоодинокими стали випадки, коли в селі не було жодного коня. У весняній посівній кампанії 1917 р. частина селян обробляла свої землі лопатами, мотиками, інколи впрягалися в плуг і по черзі орали ділянки.

У березні 1917 р. волинські землі перебували в занедбаному стані. Майже 70 % працездатного чоловічого населення було мобілізовано до лав російської армії або переселено вглиб країни. Навесні 1917 р. посівні площі на Волині зменшилися більше ніж на 2 млн десятин порівняно з 1913 р. Волинські прифронтові території вражали спустошеними й занедбаними землями, залишеними чи напівзруйнованими селами й хуторами.

На хвилі формування демократичного ладу в краї Луцький волосний земельний комітет 23 квітня 1917 р. прийняв постанову про конфіскацію поміщицької, монастирської, удільної землі та передачу її безкоштовно селянам. Однак це рішення не знайшло підтримки у повітового і губернського земельних комітетів [1, с. 76–77].

У Кременці у травні 1917 р. відбувся повітовий селянський з'їзд, який також ухвалив рішення про передачу землі в руки тих, хто її обробляє [10, с. 237]. Щоб запобігти масовому захопленню поміщицьких, монастирських і державних земель, Луцька повітова земельна управа дозволила всьому населенню повіту безкоштовно випасати худобу в казенних, церковних, монастирських і приватних лісах, за винятком посадок, вирубок та молодого лісу.

Перший Волинський селянський з'їзд відбувся в Житомирі 21–24 травня 1917 р. Гострі дискусії точилися навколо питання власності на землю. Рішення про перехід без викупу поміщицьких, удільних, церковних і монастирських земель й скасування приватної власності на землю не могло бути негайно впроваджене в життя. Волинські селяни чекали законодавчого закріплення їх ініціативи.

Зволікання у розв'язанні земельного питання на державному і місцевому рівнях викликало обурення та спротив місцевих селян. Унаслідок більшовицької агітації більшість волинських селян притримувалися думки, що правовідносини на місцях мають регулювати лише селянські організації; якщо ж влада не хоче розподілити чи продати землю, то вона відстоює інтереси великих землевласників. Тому в кінці травня – на початку червня 1917 р. збільшилася кількість самовільних дій малоземельних селян щодо захоплення землі і майна поміщиків. З'явилися скарги від поміщиків Т. Гоча [11, арк. 1], Л. Ледоховського [12, арк. 27], Ф. Шрефеля [13, арк. 16] на окремих селян та сільські громади таких сіл, як Матвіївка, Куниці, Гаїв, Гради.

Подібні випадки зафіксовано у всіх волинських повітах. Засоби боротьби були різноманітні: грабунки маєтків, підпал господарських споруд і поміщицьких садіб, викрадення й труїння худоби, нищення сільськогосподарського реманенту, вирубка панських лісів, захоплення поміщицької землі.

У травні–червні 1917 р. на ім'я губернського комісара, а також у губернський виконавчий комітет надійшло повідомлення, що в Луцькому, Рівненському, Острозькому, Староконстянтинівському повітах селяни проганяють варту, вирубують панські ліси, захоплюють поміщицькі сіножаті. Селяни с. Городця Луцького повіту захопили в поміщика землі й викосили сіножаті, у с. Бистрицях Рівненського повіту селяни захопили банківський маєток у 5 тис. десятин землі та поділили її між собою [1, с. 78]. Під час жнив селяни усіяко перешкоджали поміщикам у зборі врожаю. Самі не хотіли найматися на роботу до них за безцінь і не допускали охочих з інших сіл до праці.

Влітку 1917 р. майже припинилося надходження податків до державної скарбниці. Вони навіть не покривали мінімальних затрат на утримання місцевих органів влади. Якщо в червні 1917 р. план збору податків у Волинській губернії виконано на 23 %, то в липні цей показник становив менше 3 %.

Неможливість судових органів адекватно реагувати на злочинні дії спровокувала поширення самосудів, передусім над підпалювачами і злодіями. Вбитих при цьому здебільшого навіть не ховали за християнським обрядом, а кидали в болота, яри, лісові гущавини. Місцевому керівництву не залишалося нічого іншого, як констатувати, що самосуд вчинено усією громадою. Так, у с. Меленцях Новоград-Волинського повіту за вироком сільського віча було побито і живцем закопано двох селян, запідозрених у підпалі й крадіжці [21, с. 91].

Навесні 1917 р. радикальнішими стали виступи солдатів російських армій, які дислокувалися на території Волинської губернії. Тут розташовувався Південно-Західний фронт у складі чотирьох армій: Особливої, 11-ї, 7-ї та 8-ї. Станом на 1 квітня 1917 р. у частинах цього фронту налічувалося

2315,1 тис. солдатів і офіцерів [14, арк. 90], а з тилowymi структурами і громадськими організаціями, що обслуговували фронт, загальна кількість солдатів і офіцерів досягала 3265 тис. осіб [14, арк. 333].

Нерідко в цю пору солдати російської армії долучалися до протиправних дій селян. Окремі військовослужбовці свідомо йшли на грабунки і погроми, вважаючи, що таким чином вони повертають собі частину матеріальних благ, яку недоотримали з вини влади. А ще солдатсько-селянські погроми влаштувалися під впливом більшовицької агітації – в ім'я встановлення соціальної справедливості.

Так, солдати 2-го гусарського ескадрону стрілецького полку 2-ї гвардійської кавалерійської дивізії 29 серпня 1917 р. влаштували погром крамничок та магазинів у м. Ямполі Кременецького повіту. По 30–40 осіб заходили до крамниць і забирали товар. У магазині Б. Розенберга було забрано галантерейного та бакалійного товару на загальну суму 700 рублів [15, арк. 26], у магазині І. Гольдфарба – на суму 200 рублів [15, арк. 26-зв], у магазині В. Вайнштейна – цигарок, мила, шоколаду, цукерок та фруктів на суму 200 рублів [15, арк. 27].

На свавілля солдатів і місцевих жителів скаржилися представники церкви. Так, єпископ Почаївської лаври в листі до головнокомандувача Південно-Західного фронту зазначав, що солдати 1-ї гвардійської кавалерійської дивізії своїми діями виявляли зневагу до лаврських святинь [16, 22].

З іншого боку, з липня 1917 р. регулярні війська, віддані Тимчасовому уряду, почали брати участь у придушенні селянських і солдатських виступів. Для придушення селянських заворушень у підпорядкуванні Волинського губернського комісара був загін у 540 солдатів.

Вище згадувалося, що у прифронтовій зоні почали діяти ради солдатських депутатів і солдатські комітети. За березень–квітень 1917 р. лише в містах Волинської губернії утворилося близько 60 відповідних структур. Майже у всіх великих гарнізонах були утворені ради солдатських депутатів. 11 липня таку раду створено в Луцьку, 15 липня – у Рожищі [18, с. 30].

Альтернативою створюваних у війську «лівим» радам стали українські громадські організації. Вже у березні 1917 р. українські ротні громади з'явилися у частинах Південно-Західного фронту. В них групувалися солдати-земляки з різних повітів України. Для координації своєї діяльності вони об'єднувалися у групи з 10–12 осіб і були постійними органами [19, арк. 2]. На підтримку діяльності української влади містами країни пройшли військові виправи і маніфестації робітників та солдатів: 11 березня у Проскуріві, Козятині, Староконстантинові, 17 березня – у Білій Церкві, Василькові, Житомирі.

У підрозділах Південно-Західного фронту створювалися військові гуртки, клуби, ради й інші організації. У квітні 1917 р. вони були організовані у 24-му армійському корпусі 9-ї армії, у 155-й піхотній дивізії 11-ї армії, у гарнізонах Тернополя, Рівного, Житомира [20].

Окремі військові підрозділи, які перебували на території Волинської губернії, долучилися до процесу українізації, що його започаткував командувач Південно-Західного фронту Л. Корнілов, щоправда, аж ніяк не для підтримки української влади. Українізація охопила 6-й, 17-й, 41-й армійські корпуси. Незважаючи на певну невизначеність української політичної верхівки щодо створення власних збройних сил, Генеральний секретаріат до серпня 1917 р. в загальних рисах усе ж розробив план українізації армії.

Відсутність чіткої концепції військового будівництва держави і нерозуміння частиною членів УЦР ролі армії в тогочасних політичних процесах дали можливість іншим політичним силам, насамперед більшовикам, перейняти на себе організовану ідеологічну роботу в солдатському середовищі. При штабі Особливої армії, у 322-му Обоянському полку, що дислокувався в Луцьку, 47-му панцерному загоні, який розташовувався в Дубні, 48-му окремому польовому важкому артилерійському дивізіоні, 18-й Ярославській дружині діяли більшовицькі організації [9, арк. 6–7].

У Луцькому гарнізоні більшовицьку агітацію здійснював О. М. Дмитрієв. Групи РСДРП (б) діяли в Дубні, Луцьку, Олевську, Рівному, Сарнах, Староконстантинові, інших прифронтових населених пунктах Волинської губернії.

Із наближенням осені більшовики посилили вплив на ради солдатських, робітничих і селянських депутатів, у яких більшість мали меншовики й есери. Така ситуація склалася у Сарнах, Дубровиці, Костополі, Острозі, Староконстантинові. При цих радах організовувалися дружини для охорони громадського порядку, захисту інтересів робітників і селян. У містечках й селах Волині діяли волосні та сільські виконавчі комітети.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, щонайменше два чинники – переважання селян у складі населення Волинської губернії та перенасиченість регіону військовими (переважно вчорашніми селянами) – визначили специфіку розвитку Волині у період становлення влади Української центральної ради в регіонах. Відсутність чітких аграрної й військовобудівної програм в УЦР, наростання більшовицької пропаганди у війську та на селі ускладнили відносини

волинян із українською владою. Окремого дослідження потребує питання стосунків міського і сільського населення Волинського краю.

Джерела та література

1. Оксенюк Р. Н. Нариси історії Волині. Соціально-економічний, революційний та національно-визвольний рух трудящих (1861–1939) / Р. Н. Оксенюк. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1970. – 276 с.
2. Павлюк І. З. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. / І. З. Павлюк. – Львів : Каменяр, 2001. – 285 с.
3. Тимошенко В. Волинь в період української революції і громадянської війни / 1917–1920 рр. / В. Тимошенко // Велика Волинь: минуле й сучасне : міжнар. краєзн. конф. – Житомир, 1993. – С. 64–65.
4. Рудницька Н. Політичні партії і громадські рухи національних меншин на Волині у 1911–1921 рр. / Н. Рудницька // Шляхами творення Української держави : за матеріалами регіон. наук.-практ. конф. «Боротьба українського народу за державну незалежність в 1917–1921 роках». – Житомир : [б. в.], 2006. – С. 72–76.
5. Солдатенко В. Ф. Українська революція : іст. нарис / В. Ф. Солдатенко. – К. : Либідь, 1999. – 976 с.
6. Пясецький В. Перші паростки відродження (Історії Луцької української громади) / В. Пясецький // Краєвид. – 2001. – Листоп.–груд. – С. 1–2.
7. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1918 рр. / Р. Млиновецький. – Львів : Каменяр, 1994. – 572 с.
8. Соловійов О. Економічне становище Волині в роки Першої світової війни / О. Соловійов // Науковий вісник ВДУ. Іст. науки. – 1997. – № 2. – С. 35–40.
9. Заболотний І. П. Нескорена Волинь : нарис з історії революційного руху на Волині 1917–1939 / І. П. Заболотний. – Львів : Каменяр, 1964. – 204 с.
10. Яцечко Т. До історії Кременеччини періоду Першої світової війни / Т. Яцечко, С. Яцечко // Минуле і сучасне Волині та Полісся : матеріали Волин. обл. наук.-краєзн. конф. – Луцьк, 2006. – С. 236–238.
11. Державний архів Рівненської області (далі – Держархів Рівненської обл.), ф. 1, оп. 1, спр. 331.
12. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.), ф. 2804, оп.1, спр. 40.
13. Держархів Тернопільської обл., ф. 2804, оп.1, спр. 45.
14. Російський державний військово-історичний архів (далі – РДВІА), ф. 2067, оп. 1, спр. 3792.
15. Держархів Волинської обл., ф. 49, оп. 1, спр. 511.
16. Держархів Тернопільської обл., ф. 245, оп. 1, спр. 2.
17. Держархів Рівненської обл., ф. 215, оп. 2, спр. 100.
18. Кичий І. В. Борьба за власть Советов на Правобережной Украине / И. В. Кичий. – Львов : Вища шк., 1986. – 148 с.
19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1115, оп. 1, спр. 11.
20. Нова Рада – 1917. – 12, 18, 30 квіт.
21. Лозовий В. С. Селянська правосвідомість у добу української революції (1917–1921) / В. С. Лозовий // Укр. іст. журн. – 2005. – № 6. – С. 88–94.
22. Держархів Рівненської обл., ф. 215, оп. 2, спр. 4.

УДК 94(438+477.82)«1919/1939»: 614:364-78 **Галина Малеончук**

Розвиток охорони здоров'я, санітарії та соціальної опіки в Луцьку в 1919–1939 рр.

Висвітлено стан охорони здоров'я, санітарії та соціальної опіки в Луцьку в міжвоєнний період. На основі архівних матеріалів схарактеризовано структуру медичного забезпечення, особливості надання соціальної опіки населенню, участь органів влади та самоврядування у вирішенні питань міської санітарії.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Луцьк, місто, охорона здоров'я, соціальна опіка, санітарія.

Малеончук Г. Развитие здравоохранения, санитарии и социальной опеки в Луцке в 1919–1939 гг.

В статье освещено развитие сфер здравоохранения, санитарии и социальной опеки в Луцке в 1919–1939 гг. Здравоохранение и социальную опеку, надлежащее санитарное состояние в городе обеспечивали органы власти и самоуправления, различные общественные организации. К методам их работы относились: оказание финансовой и медицинской помощи социально незащищенным слоям населения, осуществление мер по борьбе с эпидемиями; санитарный контроль общественных учреждений, предприятий и частных помещений, проведение профилактических мероприятий в сфере популяризации гигиены, создание общественных организаций для